

سیر انسان در قرآن

جلسه اول سخنرانی جناب آقای محمدحسین رحیمی

دهه اول محرم ۱۴۴۸، دبیرستان مفید

خلاصه جلسه اول «سیر انسان در قرآن»

استاد محمدحسین رحیمی | شب اول محرم ۱۴۰۵

در نخستین جلسه از سلسله مباحث «سیر انسان در قرآن»، استاد رحیمی با یک جابه‌جایی اساسی در نگاه به قرآن آغاز می‌کند: قرآن پیش از آن که کتاب تاریخ، احکام یا اطلاعات دینی باشد، کتاب انسان است؛ آینه‌ای که حقیقت وجود ما را نشان می‌دهد. با استناد به آیهی «لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ»، تأکید می‌شود که قرآن شرح حال خود ماست. اگر در آیات الهی فقط به دنبال تحلیل دیگران باشیم و خود را در آن نبینیم، از حقیقت آن محروم مانده‌ایم.

سیر یعنی «شدن»

یکی از محورهای کلیدی این جلسه، تبیین مفهوم «سیر» است. سیر در قرآن به معنای جابه‌جایی مکانی نیست؛ بلکه به معنای سیوروت و تبدیل شدن است. انسان موجودی ایستا نیست؛ او در هر لحظه در حال تبدیل شدن به حقیقتی جدید است. این شدن یا به سوی نور و عبودیت است، یا به سوی ظلمت و استکبار.

نقشه درونی انسان در قرآن

استاد نشان می‌دهد که شخصیت‌های قرآنی صرفاً چهره‌های تاریخی نیستند، بلکه «ساختارهای وجودی» در درون هر انسان‌اند:

- شیطان با منطق «أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ» نماد تکبر و خودبرتربینی است؛
- فرعون با ادعای «أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى» نماد میل به سلطه و کنترل دیگران؛
- قارون با نگرش «إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي» نماد خودبسندگی و نسبت دادن همه موفقیت‌ها به خویش؛
- و در مقابل، آدم (ع) با اعتراف «رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا» نماد مسئولیت‌پذیری و آغاز بازگشت.

هر انسان در درون خود ظرفیت همه این مسیرها را دارد؛ سیر انسان یعنی تشخیص این گرایش‌ها و انتخاب آگاهانه مسیر بازگشت.

اولویت اصلاح درون بر اصلاح بیرون

یکی از هشدارهای جدی این جلسه، خطر «اصلاح‌گری بدون خودشناسی» است. تا زمانی که انسان بر نفس خود ولایت نیافته، تلاش برای اصلاح دیگران می‌تواند بازتولید همان ساختارهای فرعون‌ی و شیطانی باشد. مسیر حقیقی، از خودشناسی آغاز می‌شود؛ همان حقیقتی که در حدیث «من عرف نفسه فقد عرف ربه» بیان شده است.

جمع‌بندی

این جلسه، مقدمه‌ای است بر یک انسان‌شناسی قرآنی؛ دعوتی برای بازخوانی قرآن به عنوان کتاب سیر درونی. پیام اصلی این است:

انسان همواره در حال «شدن» است؛ یا در مسیر استکبار و خودمحوری، یا در مسیر اعتراف، توبه و عبودیت. آغاز سیر حقیقی، از جایی است که انسان بپذیرد: «ظلمنا انفسنا».

سیر انسان در قرآن
جلسه اول سخنرانی جناب آقای محمدحسین رحیمی
 دهه اول محرم ۱۴۴۸، دبیرستان مفید

کالبدشکافی مشروح سخنرانی «سیر انسان در قرآن» (جلسه اول)

۱. تبیین «بحران هویت» و کارکرد قرآن

استاد رحیمی بحث را با این چالش شروع می‌کند که چرا ما با وجود داشتن اطلاعات مذهبی زیاد، خروجی تربیتی مطلوبی نداریم؟

استدلال: ایشان معتقد است ما قرآن را به عنوان یک «موضوع مستقل از خودمان» مطالعه می‌کنیم. اما آیه «لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ» به ما می‌گوید که مخاطب اصلی تمامی آیات، «من» هستیم.

جزئیات: ایشان تأکید دارد که وقتی قرآن از «منافقین»، «کافرین» یا «متقین» حرف می‌زند، نباید به دنبال مصداق خارجی در تاریخ یا جامعه بگردیم؛ بلکه باید ببینیم کدام یک از این صفات در همین لحظه در درون ما تپش دارد. قرآن، «شرح حالِ بالینی» ماست.

۲. تحلیل فلسفی-عرفانی «صیروت» (شدن مستمر)

این بخش از مشروح‌ترین قسمت‌های فنی بحث است. استاد میان «حرکت» و «صیروت» تفکیک قائل می‌شود:

حرکت فیزیکی: انتقال از نقطه الف به ب در زمان. این حرکت کمال‌آفرین نیست.

صیروت قرآنی: ایشان با تحلیل واژه «المصیر» (الی الله المصیر)، توضیح می‌دهد که انسان در هر ثانیه در حال تغییر ماهیت است.

تمثیل وجودی: استاد اشاره می‌کند که ما مثل یک «شیء» نیستیم که حرکت کند، بلکه مثل یک «جریان» هستیم که در هر لحظه شکلی نو می‌گیرد. اگر این صیروت تحت هدایت وحی نباشد، انسان ناخودآگاه در حال تبدیل شدن به یک موجود شیطانی یا حیوانی است، حتی اگر در ظاهر در حال انجام عبادات باشد.

۳. واکاوی عمیق چهارگانه «ساختارهای وجودی»

در این بخش، استاد با جزئیات بیشتری به تحلیل شخصیت‌ها می‌پردازد:

ساختار ابلیسی (بحران مقایسه): استاد توضیح می‌دهد که ریشه سقوط ابلیس، یک «خطای محاسباتی» بود. او «خلقت» را دید (خلقتنی من نار) اما «خالق» را ندید. در انسان، این ساختار زمانی فعال می‌شود که ما بر اساس داشته‌های بیرونی (علم، ثروت، حتی نماز شب) خودمان را با دیگران مقایسه می‌کنیم. این «من از او بهترم»، نقطه انجماد روح است و سیر را متوقف می‌کند.

ساختار فرعون (میل به خدایی): استاد فرعون را نماد «من گسترش یافته» می‌داند. کسی که می‌خواهد همه چیز و همه کس را تحت اراده خود درآورد. ایشان هشدار می‌دهد که حتی یک مدیر در اداره یا یک پدر در خانه می‌تواند در مقیاس کوچک، «صیروت فرعون» داشته باشد اگر بخواهد اراده‌اش را به جای حق بنشاند.

ساختار قارونی (توهم نبوغ): قارون معتقد بود ثروتش نتیجه‌ی «علم نزد خودش» است. استاد این را به «شرک علمی» تعبیر می‌کند. یعنی هر جا که ما موفقیت را صرفاً به هوش و تلاش خودمان نسبت دهیم و فضل خدا را فراموش کنیم، در حال بازتولید شخصیت قارون در درون خود هستیم. ساختار آدمیت (مسئولیت‌پذیری): این تنها مسیری است که سیر را ممکن می‌کند. آدم (ع) بر خلاف شیطان که گفت «خداوندا تو مرا گمراه کردی» (هما اغویتنی)، گفت «من به خودم ظلم کردم». استاد معتقد است تا زمانی که انسان به دنبال مقصر در بیرون (جامعه، حکومت، خانواده) می‌گردد، صیروت آدم‌گونه‌اش شروع نشده است.

۴. نقد ساختار تربیتی و «حجاب علم»

استاد رحیمی در دقایق پایانی، بحث را به حوزه‌ی عملیاتی می‌کشاند:

ایشان با صراحت می‌گوید که گاهی «اطلاعات دینی» بزرگترین مانع خودشناسی است. چون انسان با یاد گرفتن چند اصطلاح، تصور می‌کند که به مقصد رسیده است (حجاب اصطلاحات).

نتیجه‌گیری: هدف از این سلسله جلسات، انباشت دانش نیست؛ بلکه ایجاد یک «اضطراب درونی» برای بازگشت به خویش و اصلاح چهار ادراکی است. ایشان تأکید می‌کند که «دین» آمده است تا ما را با «خود واقعی‌مان» روبرو کند، نه اینکه باری بر دوش حافظه‌ی ما باشد.

